

Může ze spojení neurovědy a historie vzniknout nová vědecká disciplína — neurohistorie? To je otázka, kterou si kladou neurovědec Niels Birbaumer a historik Dieter Langewiesche v titulu své společné publikace. Zhruba na sto stránkách se autoři zamýšlejí nad podobami a možnostmi spolupráce mezi přírodní a humanitní vědou, pátrají, zda mají neurověda a historie nějaké společné rysy, a navrhují konkrétní oblasti výzkumu, v rámci nichž by se interdisciplinární obor zvaný neurohistorie mohl uplatnit.

Odborná spolupráce mezi kolegy z univerzity v Tübingen se zrodila v rámci výzkumného projektu *Kriegserfahrungen. Krieg und Gesellschaft in der Neuzeit (Válečné zkušenosti. Válka a společnost od novověku až po současnost)*, který na jmenované univerzitě probíhal v letech 1999–2008. Dieter Langewiesche, jakožto odborník na nacionalismus v 19. a 20. století, se zabýval vlivem národů a impérií na historické formy války. Rakouský neurovědec Niels Birbaumer se v souladu se svou odbornou specializací zaměřil na procesy v mozku obětí i strůjců současných válečných konfliktů. Účast na tomto výzkumném projektu oběma profesorům umožnila navázat mezioborovou spolupráci, jejímž výsledkem je právě i recenzovaný svazek esejů.

Po krátkém úvodním připomenutí konkurenčních bojů mezi přírodními a humanitními vědami v 19. století, v nichž lze rozpoznat i jisté paralely k současnosti, je čtenář seznámen se dvěma protichůdnými přístupy k neurohistorii. Jejich zastánci jsou harvardský historik Daniel Lord Smail a německý medievista Johannes Fried. Přestože oba tito historici v posledních letech hlasitě volali po obohacení historické vědy o poznatky z neurovědy, jejich představy o neurohistorii se výrazně liší.

Smail chápe neurohistorii jako vědní disciplínu, která historické vědě nabízí nové perspektivy k zodpovězení starých otázek bez toho, aniž by historie musela zavádět nové metody či pracovat s odlišnými prameny. Poznatky z neurovědy by podle něj měly sloužit spíše k reinterpetaci výsledků dosavadního historického bádání. V tomto smyslu zkoumá Smail změny v lidském mozku v průběhu 18. století. Stejně jako část neurovědců přítom vychází z předpokladu, že lidský mozek může být formován kulturním prostředím. Právě to se podle Smaila v důsledku masového importu konzumního zboží, které mění lidské chování a vyvolává emoce (káva, tabák, čokoláda), změnilo do takové míry, že způsobilo změny v lidském mozku. Smail tedy ve svém výzkumu využívá neurovědu, aby osvětlil historický fenomén.

Neurohistorie v pojetí Johannese Frieda je odlišná. Poznatky a metody neurovědy by se podle něj měly stát novým základem tzv. „neurokulturní historie“, která by zcela nahradila dosavadní způsoby zkoumání minulosti. Ty jsou dle Friedových slov „slepé a nekritické vůči lidské paměti“.

Johannes Fried ve své kritice „slepé“ historie vychází ze skutečnosti, že veškeré naše vědění o minulosti se zakládá na lidském vnímání a vzpomínkách. Historikovi, potažmo celé společnosti, se tedy vždy nutně dostává pouze subjektivního, selektivního a mnohdy deformovaného obrazu minulosti, přičemž skutečná podoba historických událostí nám zůstává kvůli chybějícím znalostem o fungování lidského mozku (a tedy o podstatě procesů vnímání a vzpomínání) skryta. Proto je dle Johannese

Frieda nezbytné, aby historická věda s pomocí neurovědy rekonstruovala typy deformací, ke kterým v mozku při vnímání a vzpomínání dochází. Pomocí těchto typů deformací bude pak pro historika snadnější odhadnout, nakolik se daný pramen od popisované „reálné“ historické skutečnosti vzdaluje. Díky Friedově „neurokulturní historii“ budou tedy historici schopni dosáhnout Rankeho ideálu 19. století — budou schopni zjistit, *jak tomu skutečně bylo*.

Smailovo pojetí neurohistorie Langewiesche a Birbaumer nadále ponechávají stranou a věnují se polemice s poněkud radikální Friedovou vizí nové historie položené na základech neurovědy.

Dvojice autorů se v první řadě distancuje od Friedova chápání smyslu historického bádání jakožto snahy rekonstruovat historické události v jejich původní nezkreslené podobě. Autoři na základě úvah četných historiků dokládají, že Friedem kritizované subjektivní vnímání minulosti vždy bylo a stále je ústředním předmětem zájmu historické vědy. Friedova „neurokulturní historie“, která se snaží tuto subjektivitu z dějin odstranit, se dle autorů tím pádem rozchází s dlouholetou tradicí historického myšlení.

Langewiesche a Birbaumer vyvrací rovněž Friedovu představu o „slepotě a nekritičnosti“ dosavadního historického bádání, které nezohledňuje subjektivitu lidského vnímání. Poukazují přitom například na úvahy Johanna Martina Chladenia, který již v roce 1752 dokázal pojmenovat faktory ovlivňující úhel pohledu, jímž jednotlivci pohlíží na minulost (například společenské postavení, vzdělání, původ). Proměnlivost významů, které jednotlivci i společnost historickým událostem připisují, si historici dle autorů vždy uvědomovali a i nadále uvědomují. Proto autoři konstatují, že Friedovu kritiku „slepého historického bádání“ není úplně na místě.

I přes svůj odmítavý postoj vůči Friedově pojetí neurohistorie však autoři připouštějí, že vědecké poznatky neurovědy by jistě mohly významně obohatit kritiku pramene — a to především díky možnosti nahlédnout do procesů, během nichž v lidském mozku vznikají představy o minulosti. Dle Langewiescheho a Birbaumera však není žádoucí, aby, jak navrhuje medievista Fried, metody neurovědy zcela nahradily dosavadní způsoby zkoumání minulosti. Neurověda by podle nich měla pro historii představovat zdroj inspirace, nikoli základ nové metodologie.

Neurovědec Birbaumer a historik Langewiesche jsou budoucí spolupráci mezi svými obory nakloněni (což ostatně dokládá i jejich společná publikace). Předpoklad pro možnou interakci mezi neurovědou a historií spatřují v totožných východiscích obou věd — tedy že vnímání je vždy selektivní a že vjemy uložené v paměti se stále mění. Lidský mozek, stejně jako historiografie, neustále přepisuje to, co už bylo jednou zaznamenáno. Uložené vzpomínky, stejně jako zaznamenané historické události, tak získávají nové významy, které jsou přizpůsobeny novým situacím.

Totožné teoretické východisko neurovědy a historie by mohlo položit základy i společnému výzkumu. Kromě obohacení kritiky pramene o nové perspektivy se dle názoru autorů nabízí možnost „zkoumat minulost v laboratoři“ s pomocí metod neurovědy. Jako jednu z konkrétních možností společného bádání Langewiesche a Birbaumer jmenují analýzu antisemitských textů z 19. století. S pomocí postupů neurovědy by bylo možné pozorovat, jak antisemitský obsah působí na současníky. Úskalí tohoto výzkumu však dle autorů spočívá ve skutečnosti, že vnímání antisemit-

ské propagandy osobami narozenými po roce 1945 je ovlivněno jejich znalostmi o holocaustu. Proto Langewiesche s Birbaumerem doporučují, aby se podobné empirické výzkumy orientovaly na historické události či fenomény, jejichž dobový kontext se podobá současným společenským podmínkám. Jako další oblasti odborné součinnosti neurovědy a historie se dle autorů nabízí například výzkum vztahu aktéra a struktury, mediální analýza historických stereotypů či zkoumání procesů v mozku obětí a viníků.

Závěrem se autoři pokouší bilancovat své dosavadní úvahy o podobách a možnostech neurohistorie a odpovědět tak na ústřední otázku jejich společné publikace: stane se neurohistorie novou vědeckou disciplínou?

Langewiesche a Birbaumer znovu zdůrazňují svůj kritický postoj vůči „neurokulturní historii“ prosazované německým medievistou Johannesem Friedem. Historická věda založená na metodách neurovědy podle nich k žádnému „neuro-obratu“ nepovede, což dokazuje i téměř nulová odezva Friedových vizí v obci historiků. Kritikou Friedovy „neurokulturní historie“ však autoři nechtějí interakci mezi neurovědci a historiky zcela zavrhnout. Ba naopak. Předložením možných scénářů spolupráce mezi neurovědou a historií se autorské duo snaží své kolegy povzbudit ke vzájemnému sdílení poznatků o lidském mozku a minulosti, které by oběma oborům mělo spíše než revoluční změny paradigmat přinést nové perspektivy a odpovědi na staré otázky. Svým přehledným a srozumitelným úvodem k charakteru a možnostem neurohistorie jdou historik Dieter Langewiesche a neurovědec Nils Birbaumer svým kolegům příkladem.

Karolína Bukovská

Josef TANCER, *Rozviazané jazyky. Ako sme hovorili v starej Bratislave, Bratislava, Slovart, 2016, 303 s., ISBN 978-80-556-2458-7*

Tancer se ve své knize zabývá fenoménem vícejazyčnosti v meziválečné Bratislavě. Čtenáři se tento jev snaží přiblížit prostřednictvím rozhovorů s pamětníky a krátkými výkladovými kapitolami, v nichž čtenáři odhaluje svůj přístup k vedení rozhovorů a přibližuje také některé sociolingvistické pojmy vztahující se k vícejazyčnosti.

Jádro knihy tvoří dvacet rozhovorů s pamětníky, kteří představují poslední generaci vyrostlou v meziválečné, vícejazyčné Bratislavě. Tancer uvádí, že rozhovory vedl od roku 2007 s více než sto respondenty žijícími na Slovensku i v zahraničí, a získal tak rozsáhlý materiál, jehož část nyní předkládá čtenáři. Rozhovory jsou vybrány tak, aby čtenáře seznámily s jazykovou situací v meziválečné Bratislavě. Struktura rozhovorů je důležitým jednotlivým prvkem celé knihy: vzpomínání respondentů předkládá mnoho tváří meziválečné Bratislavy a tematicky orientované okruhy otázek usnadňují porovnávání jednotlivých výpovědí mezi sebou. Autor se v rozhovorech zajímá zejména o jazykové prostředí, v němž respondenti vyrůstali — ptá se tedy na jazyky komunikace v rodině a ve škole, směřuje otázky i na rodinné služebnictvo a snaží se zachytit i jazykovou změnu, která se v Bratislavě odehrála během a po konci druhé světové války. Rozhovory jsou v knize řazeny společně s výkladovými kapitolami. Ty